

MAKALE

ARTICLE

Başlık | Title:

Kudüs'te Görünür Olma Siyaseti: Osmanlı Nişan Taltifleri (1872-1917) | Politics of Visibility in Jerusalem: Ottoman Order Awards (1872-1917)

DOI: <https://doi.org/10.34230/fiad.1011375>

Yazar | Author, ORCID, Google Scholar ID:

Ali İhsan AYDIN, 0000-0001-5846-1334, O2qtFRgAAAAJ

Alıntı | Citation:

Aydın, Ali İhsan. "Kudüs'te Görünür Olma Siyaseti: Osmanlı Nişan Taltifleri (1872-1917)." *Filistin Araştırmaları Dergisi*, no. 10 (2021): 38-56.

Aydın, Ali İhsan. "Politics of Visibility in Jerusalem: Ottoman Order Awards (1872-1917)." *Bulletin of Palestine Studies*, no. 10 (2021): 38-56.

Makale Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article

Gönderilme Tarihi | Submission Date: 18.11.2021

Kabul Tarihi | Acceptance Date: 26.12.2021

Yayın Tarihi | Publication Date: 31.12.2021

DİZİNLER & VERİTABANLARI

INDEXES & DATABASES

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Bu eser Creative Commons Atf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Ali İhsan AYDIN*

KUDÜS’TE GÖRÜNÜR OLMA SİYASETİ: OSMANLI NİŞAN TALTİFLERİ (1872-1917)**

Öz: 19. yy. diplomasisinin taltif araçlarından biri olarak kullanılan nişanlar, tüm dünyada olduğu gibi Osmanlı devleti tarafından da yaygın bir şekilde kullanıldı. Modern dönemde, diplomaside daha etkin olmak ve görünürlüğü arttırmak amacıyla ortaya çıkan Osmanlı nişanları 19. yüzyılın ortasında standart şekil ve hüviyete bürünerek, bürokrasinin çeşitli kademelerindeki memurların göğsünü süslemeye başladı. Bu doğrultuda ilk kez nizamnamesiyle birlikte ihdas edilen Mecîdî Nişanı, alt kademe ve taşradaki memurlar, statü verilmek istenen şahıslar ve devletçe takdir edilen kişilere verilmeye başlandı. 1872’de müstakil mutasarrıflık statüsüyle doğrudan Dahiliye Nezareti’ne bağlanan Kudüs’te memur, eşraf ve diğer önde gelen kişiler de gerek Mecîdî Nişanı ve gerekse sonradan ihdas edilen Nişan-ı Osmânî gibi farklı nişanlar ile taltif edilmekteydi. Nişanlar devlet tarafından standart prosedürlerle memur ve askerlere belli bir hiyerarşide verilirken şehrin eşrafı, yabancı konsoloslar ve Gayrimüslim cemaat ileri gelenlerine ise özel gerekçelerle ve buldukları mevkiler dikkate alınarak gönderiliyordu. 1872-1917 arasındaki süreçte İstanbul’dan Kudüs’e gönderilen nişanların sayısı kimi dönemlerde çok azalırken kimi dönemlerde ise oldukça artmaktaydı. Dönemlere göre nişan sayılarındaki bu değişimin nedenleri merkezi politikalarla doğru orantılıydı. Padişah değişimleri, savaş durumları ve bölgesel politikaların değişimi, yürütölen nişan prosedürlerinin sayısını etkiliyordu. Hatta Kudüs örneğine bakıldığında, oraya son dönemlerde gönderilen mutasarrıfların profilleri de nişan sayılarındaki artışa etki etmişti. Çünkü taşraya gönderilen nişanlar, çoğu kere mutasarrıfların talebi üzerine ve ilgili mercilerin onayı ile gönderilirdi. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren merkezden Kudüs’e, sayısı artarak gönderilen nişanlar memurların ve oradaki önemli kişilerin devlete bağlılığının artırılması amacıyla yönelikti. Kudüs ve civarında daha görünür olmak isteyen merkezi yönetim, nişan taltiflerini bu amaçlarla etkin bir şekilde kullandı.

Anahtar Kelimeler: Kudüs Mutasarrıflığı, Mecîdî Nişanı, Nişan-ı Osmânî, Taltif, Diplomasi

POLITICS OF VISIBILITY IN JERUSALEM: OTTOMAN ORDER AWARDS (1872-1917)

Abstract: Orders which were used as one of the awarding tools of diplomacy of 19th century were widely used by the Ottoman Empire as well as all over the world. Ottoman orders, which emerged in the modern era in order to be more effective in diplomacy and increase visibility, took on a standard shape and identity in the middle of the 19th century and began to adorn the chests of officials at various levels of the bureaucracy. In this direction, Order of the Medjidi, which was created for the first time with its regulations, started to be given to low-level and provincial officials, persons to whom status is to be ascribed, and those who has benefited for the state. In

* Doktora Öğr., Tarih ABD, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, aaydin@fsm.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5846-1334, Google Scholar ID: O2qtFRgAAAAJ.

** Bu makale, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih ABD’nda Zekeriya KURŞUN danışmanlığında yürütölmekte olan “Kudüs Mutasarrıflığı: İdari ve Sosyo-Ekonomik Yapısı (1872-1917)” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Jerusalem, which was directly centralized to The Ministry of the Interior (*Dahiliye*) with the status of independent mutasarrıflık (district) in 1872, civil servants, notables and other notable persons were also awarded with both the Order of the Medjidi and the other orders like Order of the Osmani, which were created later. While orders were given to civil servants and soldiers in a certain hierarchy with standard procedures, orders were sent to the notables of the city, foreign consuls and non-Muslim community leaders for special reasons and considering their positions. In the period between 1872-1917, the number of orders sent from Istanbul to Jerusalem district were very few in some periods, while in other periods were being able to quite intense. The reasons for this change in the number of orders according to the periods were directly proportional to the central policies. The number of order procedures were affected from changes of sultan, warfare and regional policy changes. In fact, in case of Jerusalem, the profiles of the governors who were sent there late Ottoman Period also affected the increase in the number of orders. Because, the orders sent to the provinces were often sent upon the request of the governors and with the approval of the central authorities. Beginning from the second half of the 19th century, the orders sent from the center to Jerusalem with increasing numbers were aimed at increasing the loyalty of both the officials and the important people to the state. The central government, which wanted to be more visible in Jerusalem and its environs in the late Ottoman Empire, effectively used the order awards for these purposes.

Keywords: Mutasarrıflık (district) of Jerusalem, Order of the Medjidi, Order of the Osmani, Award, Diplomacy

Giriş

Nişan kelimesi Osmanlı sözlüklerinde “eser, alâmet, ve işaret” anlamlarıyla açıklanmakta olup Türkçeye Farsçadan geçtiği bilinmektedir.¹ Nişan, Osmanlı'nın ilk zamanlarında padişahın imzasına verilen isimdi.² Önemli evraklar üzerine atılan bu nişanları işleyen görevliye de nişancı adı verildi.³ Nişancı adı sonraki dönemlerde de aynı şekliyle muhafaza edilmesine rağmen padişahın imzasına verilen isim zaman içinde değişerek tuğra şeklinde ifade edildi. Tuğra ismi ise bu imzanın şekilsel dönüşümünün yanında, varlığını son dönemlere kadar muhafaza etti. Nişan adı klasik dönemde yalnızca yeniçerilerin bölüklerini farklılaştırıcı işaretler için

¹ Şemseddin Sâmî, *Kamus-ı Türkî*, Dersaadet, 1317, s. 1459; Ahmed Vefik Paşa, *Lehce-i Osmânî*: <https://lehcei.cagdasozluk.com/osmanlica-turkce-sozluk-madde-24790.html> (e.t. 22.09.2021); Ziya Şükün, *Farsça-Türkçe Lügat*, İstanbul, 1984, s. 1889; Yaşar Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük*, c. 4, İstanbul, 2007, s. 3552; İbrahim Artuk, “Nişan”, *DİA*, XXXIII, Ankara, 2007, s. 154; Nişan sözcüğü “neş, nişa ve nişu” gibi farklı hallerde Sami dillerinde de aynı anlamlarda yer almaktadır: <https://www.nisanyansozluk.com/?k=ni%C5%9Fan> (e.t. 22.09.2021); Osmanlı resmi nişanlarının anlamı, Mecîdî Nişanı nizamnamesinde açıkça padişah imtiyazının alameti (“alâmet-i seniyye-i imtiyâz”) olarak tanımlanmıştı. Yani nişan kelimesinin sözlük anlamı resmi nişanlar için olduğu gibi kabul edilmekteydi: *Düstur*, Birinci Tertip, c. 1, madde: 11, s. 726.

² Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, İstanbul, 1993, s. 695.

³ Erhan Afyoncu, “Nişancı”, *DİA*, XXXIII, Ankara, 2007, s. 156.

kullanıldı. Yeniçeriler bu işaretlerini bölüklerin kapılarına, çadırlarına yahut dövme şeklinde kollarına işlemektedirler.⁴

Klasik dönemde padişah otoritesinin simgesi olarak nişanlara benzer farklı araçlar kullanıldı. "Çelenk ve sorguç" bu türden birer taltif nişaneleriydi. Sorguç, padişahların üst sınıf memurlarına ihsan ettiği bir iltifat iken⁵ çelenk ise yine padişah eliyle verilen ancak daha yaygın kullanımı olan bir dld.⁶ Ancak bazı durumlarda çok süslü ve üst düzey çelenkler hazırlanıp özel kişilere de verilebilmektedir.⁷ Çelenkler, nişanların standartlaşmaya başladığı döneme kadar klasik devrin en önemli taltif simgesi olarak kullanıldı. Nişanlara göre daha süslü ve farklı tasarımları olan çelenkler ise II. Mahmud saltanatının ortalarına kadar kullanılmaya devam edildi.⁸

Çelenk geleneğinin henüz sona ermediği bir dönemde, Osmanlı'nın Avrupa diplomasisine yüzünü döndüğü III. Selim döneminden itibaren Batı tarzı nişanların ilk örnekleri imal edilmeye başlandı.⁹ şeklen Batı tarzında olan bu ilk nişan örneklerinin her ne kadar birkaç derecesi olsa da tüm memurlara hitap edecek bir şekilde standart prosedürleri tanımlanmamıştı. Nispeten zel durumlarda ve özel kişilere verilebiliyordu. Avrupa ile sıklıkla temaslarda bulunan Tanzimat dönemi bürokratları var olan bu nişan usulünün Batı tarzında standardize edilerek memurların bu yolla sınıflandırılmasında daha belirleyici olmuş olmalıdır. 1852 yılında ihdas edilen Mecid Niřanı¹⁰ nizamnamesinin taslak metnini padişaha sunarken sadrazam Âli Paşa, nişanın "her sınıftan güzel iř ve eserler ortaya koyan memurlar ile gerekli görülen kişilere" verilmek üzere hazırlanığını vurgulamıştı. Aynı zamanda bu arzdan nizamnamenin üst düzey bürokratlardan müteşekkil bir mecliste defalarca mütalaa edildiği de anlaşılmaktadır.¹¹

⁴ Pakalın, a.g.e., s. 696.

⁵ Zeynep Tarım Ertuğ, "Sorguç", *DİA*, c. XXXVII, Ankara, 2009, s. 378.

⁶ Zekeriya Kurşun, "Osmanlı'da Savaş ve Diplomasi dl Olarak Çelenk", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, sayı: 15, 2020, s. 135-136.

⁷ III. Selim'in nl İngiliz amirali Nelson'a verdiği nişan hakkında detaylı bilgi için bkz.: Kurşun, a.g.m., s. 145-152.

⁸ Kurşun, a.g.m., s. 152-155.

⁹ Edhem Eldem, *İftihar ve İmtiyaz Osmanlı Nişan ve Madalyaları Tarihi*, İstanbul, 2004, s. 24-38; Aartuk, a.g.m., s. 154.

¹⁰ Mecid Nişanı Sultan Abdülmecid'in adına çıkarılan her sınıftan memur ve özel kişilere verilmek üzere tasarlanan Osmanlı nişanıdır. Nişanın şekilsel özellikleri ve nizamnamesinin zeti için bkz.: Metin Erreten, *Osmanlı Madalyaları ve Nişanları*, İstanbul, 2001, s. 208-220.

¹¹ BOA, A.AMD, 39/27.

Mecîdî Nişanı'nın nizamnamesiyle birlikte belli standartlar çerçevesinde ihdası, üst yönetim zümresinin dışında özellikle taşra memur ve eşrafının da nişanlarla taltif edildiği bir dönemin kapısını açtı. Nişan muamelat evrakını incelediğimizde 1852 tarihinin bu anlamda bir dönüm noktası olduğu görülmektedir.¹²

Devam eden süreçte Kudüs'teki yönetici ve bazı görevler üstlenen elitlere bir standart prosedür olmasının yanında bazı kişilere özel gayret ve bağlılıklarının taktir edilmesinin bir yolu olarak sıkça Mecîdî Nişanı verildi. 1852 öncesinde Kudüs'teki bazı önemli kişilere nişan gönderilmişse de bunların niteliği belirtilmemiştir. Mecîdî Nişanı'nın ihdasından sonra ise farklı rütbelerde nişanlar, mutasarrıflar ve patrikler başta olmak üzere önemli kişilere gönderildi. Mecîdî Nişanı'nın yanında en çok verilen nişan ise Nişanı Osmânî idi. Kırk beş yıllık süreçte verilen Osmânî nişanları Mecîdî nişanlarının yaklaşık üçte birine tekabül ediyordu. İmparatorluk genelinde II. Abdülhamid döneminde verilen nişanların da büyük oranda Mecîdî Nişanı olduğu görülüyor. Çünkü memurların taltifi için öncelikli olarak Mecîdî Nişanı kullanılıyordu. Daha özel durumlarda ise çoğu kere Mecîdî Nişanı'na sahip kişilere Osmânî Nişanı verilmesi bir teamül haline geldi. Bu iki nişanla kıyas edilemeyecek sayıda daha az olarak da İftihar Nişanı, Şefkat Nişanı ve Maarif Nişanı bazı özel durumlarda Kudüs'e yollandı. Kudüs'teki memur ve eşrafa nişan verme geleneği yalnızca Osmanlı yönetimine münhasır değildi. Kudüs'ün dini sembolizminin etkisiyle buraya ilgi duyan pek çok devlet, ileri gelen kişilere ve çeşitli vesilelerle irtibatta buldukları şahıslara kendi nişanlarını gönderdi. Yabancı devletler tarafından nişan verme vesilesi olarak Kudüs'e gerçekleştirilen seyahatler çok önemli bir gerekçeydi. Osmanlı'nın Kudüs'teki görevlilerine verilen ilk yabancı nişanlar da yine üst düzey seyahatler vesilesiyle gönderildi. Kırım Savaşı esnasında yapılan ittifak anlaşmaları sayesinde Avrupalıların Osmanlı ile geliştirdikleri sıcak ilişkilerin bir sonucu olarak bazı prensler, Osmanlı topraklarına seyahatler gerçekleştirdi.¹³ Bunlar arasında Belçika kralının oğlu Brabant dükü Leopold ve Avusturya İmparatorunun kardeşi Arşidük Ferdinand Maksimilyen Kudüs'ü de ziyaret ettiler. Prensler ülkelerine geri döndüklerinde Osmanlı

¹² Arşiv belgelerinde bu tarihten önce taşra ümera ve ulemasına taltif amaçlı nişan verilme prosedürleri görülmemekte olup bu tarihten sonra pek çok yerde hiyerarşiye göre memurların nişanlar ile taltifi ve gerekli görülen kişilerin de bu yolla ödüllendirildiği barizdir. Osmanlı Arşivi'nde bulunan Mecîdî Nişanı defterindeki ilk kayıt birinci rütbeden Mecîdî Nişanı'nun verildiği Mehmed Ali Paşa'ya aittir: BOA, *A.DVNS.NŞN.d.*, 11/1.

¹³ Besim Özcan, "Kırım Harbi Sırasında Bazı Avrupalı Devlet Adamlarının Osmanlı Ülkesini Ziyaretleri (1854-1855)", *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, sayı: 9 (1998), s. 295-296, 304-306.

idarecilerinin kendilerine olan ihtimamını krallarına anlatmaları üzerine temasta buldukları bazı kişilere devlet nişanları gönderildi.¹⁴ Buna göre Belçika'dan Kudüs mutasarrıfı Kâmil Paşa ve Kudüs patriğine Leopold Nişanı ve Avusturya'dan ise yalnızca Kâmil Paşa'ya Franz Joseph Nişanı gönderildi.¹⁵ Avrupa'dan Kudüs'e gönderilen bu ilk nişanlardan sonra pek çok ülke yönetimi her fırsatta burada varlığını hissettirmek için nişanlar gönderdi. Bu durum dünya siyasi aktörlerinin Kudüs'te görünür olma gayretlerini ortaya koymaktadır. Yabancı devletler tarafından verilen nişanların yanında Osmanlı Devleti tarafından da çok yoğun bir şekilde Kudüs'e nişan gönderilmesi, fiilen orada bulunan Osmanlı Devleti'nin sembollerle de varlık gösterme mücadelesinde geri kalmak istemediğini göstermektedir.

Bu makale, Osmanlı Devleti'nin genel nişan uygulamalarını Kudüs mutasarrıflığı özelinde ele almaktadır. Bu çalışma, Kudüs dışındaki nişan hareketliliğini Kudüs ile mukayese etmeye girişmemektedir. Bu sebeple Kudüs'ün diğer yerlerden bu konuda daha gözde bir merkez olduğu iddiasını da taşımamaktadır. Bu tür yorum ve karşılaştırmalar ancak Kudüs haricindeki örnek merkezler hakkında aynı konudaki araştırmaların yapılmasına bağlıdır. Bu araştırma yalnızca Kudüs'e gönderilmiş olan Osmanlı nişanlarının ne adette, kimlere ve hangi dönemlerde gönderildiğini Osmanlı arşiv vesikaları ışığında ele almaktadır.

1. Nişan Verme ve Kabul Prosedürleri

Osmanlı devletinin resmi nişanlarını "ihsân" etme yetkisi yalnızca padişaha aitti. Aynı zamanda Osmanlı vatandaşı olan kişilere yabancı devletlerin verdiği nişanlar da padişahın izni olmaksızın kabul edilmezdi. Nişan verme ve kabul etme konusunda son sözün padişahın olması bu makamın "iktidârî" yetkisiyle ilişkilendirilmişti. Bu iktidar hakkının padişahın uhdesinde olduğu Mecîdî ve Osmânî nişanlarına ait nizamnamelerde "... *ihsân buyurulmak yed-i iktidâr-ı hazret-i şehin şâhîdedir*" ifadesiyle açıklanmıştı.¹⁶

Osmanlı nişanlarının verilmesinde iki yol takip edilmekteydi. Bunlardan ilki padişahın resen uygun gördüğü bir kişiye nişan vermesidir. Bu yolla

¹⁴ Özcan, a.g.m., s. 300, 306-307; Kudüs'e Osmanlı dışındaki devletlerin gönderdiği nişanların tespitinde yabancı seyahatnamelerden faydalanılabilir. Ancak Osmanlı devletinin gönderdiği nişanlara dair incelediğimiz seyahatnamelerde herhangi bir bilgiye rastlayamadık. Nişanların daha çok teşrifati düzenlemesi ve kişilere rütbe sağlaması dolayısıyla sosyal hayatta yabancılara karşı görünürlüklerinin aşikar olmaması bu durumu açıklamaktadır.

¹⁵ BOA, HR.MKT, 128/13; BOA, A.AMD, 77/94; BOA, HR.SYS, 2924/95; Özcan, a.g.m., 300, 306.

¹⁶ *Düstur*, madde: 10, s. 726 ve madde: 10, s. 732.

verilen nişanların muamelat işlemleri öncelikli ve çok hızlı bir şekilde gerçekleşmekteydi.¹⁷ Kudüs'teki memur veya diğer kişilere bu yolla nişan gönderilip gönderilmediği konusunda somut bilgilere sahip değiliz. Sadrazam arzı olmaksızın bazı kişilere doğrudan irade-i seniyye ile nişan gönderilmiş olduğu vaki ise de bunların padişahın kendi iradesiyle mi yoksa gelen bazı talepler üzerine mi verildiği konusunda bilgiler bulunmamaktadır.¹⁸ Muamelat evrakından anlaşıldığı kadarıyla Kudüs'e gönderilen nişanların neredeyse hepsi ilgili birimlerin yaptığı talepler üzerine belirlenmiş prosedürler uygulanarak gönderilmişti. Kudüs mutasarrıfı gerek Kudüs merkez ve gerek buraya bağlı kazalardaki nişan prosedürlerini merkez ile irtibatlı olarak yürüten kişiydi. Mutasarrıflar, idareleri altında bulunan memurların nişan almaları ya da daha önce almış oldukları rütbelerin yükseltilmesi için üst merci olarak Dahiliye Nezaret'i'ne yazdıkları yazılarda ilgili kişilerin görevlerini iyi yaptıklarını, gayretli ve taltife layık olduklarını kalıp ifadelerle vurguluyorlardı.¹⁹ Bu standart nişan taleplerinin yanında bir de görevinde olağan halin dışında birtakım başarılar gösteren kişiler ile kamu yararına işler yapmış olanlar için nişan talepleri gerçekleşiyordu. Bu durumlarda mutasarrıf, nişan ile ödüllendirilmesini gerekli gördüğü kişileri gerekçeleriyle birlikte bildirir ve çoğu kere mutasarrıfın istediği rütbede nişanlar gönderilirdi.²⁰ Nişan istenen kişi mutasarrıflık teşkilatında ise yazı dahiliyeye, organik olarak farklı nazırlıklara bağlı ise ilgili nazırlığa gönderilirdi. Nazırlıklar ise talebin uygunluğunu kontrol ettikten sonra konuyu sadarete iletir ve sadrazamın arzı ile padişah, son merci olarak talebi onaylardı.²¹ Padişahın onayından

¹⁷ Mecidi Nişanı nizamnamesinde bu öncelik ayrı bir madde ile belirlenmiş olup nişan işlemlerini gerçekleştiren kalem, padişahın resen verdiği nişanları öncelikli olarak işleme alacaktı: *Düstur*, madde: 25, s. 729

¹⁸ Daha önce Mabeyn katibi olan mutasarrıf Ahmed Reşid Bey'e gönderilen murassa Nişan-ı Osmânî, muhtemelen padişahın kendi iradesiyle gönderilmişti: BOA, *Y.PRK.BŞK*, 76/43; BOA, *İ.TAL*, 399/83, BOA, *BEO*, 2875/215601.

¹⁹ Bazı örnekler için bakınız: BOA, *DH.MKT*, 1417/58; BOA, *İ.TAL*, 76/18; BOA, *İ.TAL*, 246/24; BOA, *İ.TAL*, 288/40.

²⁰ İdari görevlerindeki başarılarından ve toplumsal meselelerdeki faydalarından dolayı nişan verilen bazı kişiler için bkz.: BOA, *İ.DH*, 513/34887; BOA, *İ.DH*, 939/74369; BOA, *İ.DH*, 954/75490; BOA, *İ.TAL*, 211/37; BOA, *İ.TAL*, 365/15; BOA, *İ.TAL*, 469/21.

²¹ Mecidi Nişanı'nın ihdasıyla birlikte bir de meclis ihdas edilmişti. Bu meclis gelen nişan taleplerinin uygunluğunu kontrol ettikten sonra sadrazam vasıtasıyla padişah onayı istenecekti. Onaylanan talepler neticesinde kayıt işleri ise meclis bünyesindeki kalem tarafından yapılacaktı: *Düstur*, madde: 24, s. 729; Ancak Nişan-ı Osmânî nizamnamesinde böyle bir meclisten bahsedilmemektedir. Muhtemelen gelen talepler ilgili nezaretler tarafından kontrol edilmekte ve padişah onayı için doğrudan sadarete iletilmekteydi. Kudüs'ten giden nişan talepleri de nezaretler üzerinden sadarete iletilerek padişah onayları alınmıştı.

sonra Teşrifat Dairesi ilgili kayıtları tuttuktan sonra Sadaret Mektubi Kalemi vasıtasıyla nezaret ve daha sonra da mutasarrıflık bilgilendirilerek nişan ve ferman gönderilirdi.²² Nişanın ilgili kişiye takdimi sancak merkezinde mutasarrıf tarafından, kazada ise kaymakamlar tarafından yapılır, teşrifat kuralları için ayrıca nişan kayıtları tutulurdu.

Yabancı devletlerin çeşitli nedenlerle Kudüs'teki Osmanlı vatandaşlarına gönderdiği nişanlar ise ilk olarak ilgili devletin konsolosluğuna gelir, konsolos nişanı ilgili kişiye takdim eder ve mutasarrıfa haber verilmesiyle de merkezden gerekli onaylar istenirdi. Bu izin işlemleri de yine idari hiyerarşinin takip edilmesiyle padişaha kadar gider ve son olarak irade çıkartılarak onay haberi mahalli yetkililere iletilirdi. Burada bir istisna olarak papalık tarafından gönderilen nişanlar zikredilmelidir. Nitekim Kudüs'te papalığın konsolosluğu yoktu. Papalık tarafından gönderilen nişanlar ya Kudüs'e hacca giden kardinaller vasıtasıyla veya patrikhaneler aracılığıyla gönderilmekteydi.

2. Kudüs'e Gönderilen Osmanlı Nişanları

1872'de Kudüs'n idari olarak İstanbul'a bağlanmasıyla başlayan müstakil mutasarrıflık sürecinde tespit edilebildiği kadarıyla İstanbul'dan oraya gönderilen nişanların sayısı 209'dur.²³ Kudüs'n müstakil mutasarrıflık sürecinin çok büyük bir kısmı II. Abdülhamid dönemine tekabül etmişti. Bu sebeple nişanların da önemli miktarı II. Abdülhamid tarafından verildi. Nişan gönderme tarihlerini incelediğimizde 1872'den, II. Abdülhamid'in saltanatının başladığı 1876'ya kadar yalnızca altı nişanın gderilmiş olduğunu görüyoruz. 1875-1881 arasında ise Kudüs'e nişan gderildiğine dair bir kayıt bulunmamaktadır. 1881'den itibaren Kudüs'e tekrar gderilmeye başlanan nişanların sayısı zamanla artmaya devam etti.

Nişan prosedürleri genel olarak mutasarrıflıktan yapılan talepler üzerine başlatılmaktaydı. Merkeze yapılan nişan taleplerinde mutasarrıfın rolü belirleyici özellikte olduğu için uzun süre mutasarrıflık yapan ve ilişki ağını genişleten mutasarrıfların daha fazla nişan istedikleri grlmektedir. Ancak

²² Osmanlı devletince verilmiş olan nişanların kayıtları Osmanlı Arşivi'nde A.DVNS.NşN fonundaki nişan defterlerinde bulunmaktadır.

²³ Osmanlı Arşivi'nde 45 adet nişan ve madalya defteri bulunmakta olup tüm nişan kayıtları da bu defterlerde yer almaktadır. Ancak sayfa sayıları çok fazla olduğundan dolayı Kudüs'e gönderilen nişanların tespitinde bu defterler kullanılmadı. Daha ok *İ.DH* ve *İ.TAL* tasniflerinde bulunan muamelet evrakından faydalanıldı. Bu iki tasnifin dışında *A.DVN*, *A.MKT.MHM*, *BEO*, *DH.MKT*, *Y.PRK.BşK* ve *Y.PRK.UIM* tasniflerindeki evrak da kullanıldı. Bu sebeple tespitini yapabildiğimiz nişan sayılarını nihai ve doğru sayılar olduğunu iddia etmemekteyiz. Arşiv kataloğunda sonradan açılan fonlardan yeni nişan bilgilerinin çıkabilme ihtimali her zaman mevcuttur. Net sayılara ulaşabilmek içinse nişan defterlerinin incelenmesi gerekmektedir.

görev süreleri çok uzun olmayan Mabeynli mutasarrıflar döneminde²⁴ verilen nişanlar ise genel ortalamanın daha üzerindedir.

Mutasarrıfların Yaptığı Nişan Talepleri

Mutasarrıf Adı	Görev Süresi	Nişan Talep Sayısı
Rauf Paşa	12 yıl	17
Mehmed Reşad Paşa	1 yıl 7 ay	8
İbrahim Hakkı Paşa	7 yıl	21
Mehmed Tevfik Bey	3 yıl 7 ay	35
Kazım Bey	2 yıl 7 ay	17
Ahmed Reşid Bey	2 yıl 4 ay	10
Ali Ekrem Bey	1 yıl 8 ay	11
Macid Şevket Bey	1 yıl 11 ay	6

Tabloda görev süresi uzun ve nişan talep sayısı fazla olan mutasarrıflar gösterildi. Bu mutasarrıfların kendi aldıkları nişanlar ile askeriye ve maarif gibi farklı kurumlardan yapılan talepler nişan sayılarına eklenmedi. Yalnızca mutasarrıflıktan yapılan taleplerle gönderilen nişan adetleri hesaba katıldı. Bu örnekler genel nişan sayısında çoğunluk durumundadır. Gerek kendi altında çalışan memurlar olsun gerekse konsolosluk çalışanları, ruhban sınıfı ve ahali için olsun mutasarrıflar çok geniş bir yelpazede kişilerin taltifi için merkezden nişan isteyebiliyordu. Bu durum da merkezî yönetimi temsil eden mutasarrıfların her kesimle irtibatını kuvvetlendiriyor ve devletin toplumsal hayatta görünürlüğünü artırıyordu.

Tabloya baktığımızda başlarda görev süreleri ile nişan talep sayılarındaki artışın orantılı olduğu görülüyor. Özellikle paşa unvanlı mutasarrıflar ne kadar uzun süre görevde kalırsa memurları için istediği nişan sayısı da o kadar artıyordu. Aynı zamanda memurlar dışında özellikle eşraftan kişiler için istenen nişanlar esnasında mutasarrıfların şahsi övgüleri öne çıkabiliyordu.²⁵ Yıldız'da saray bürokrasisinde yetişip ilk taşra hizmetini

²⁴ Kudüs'te Mabeynli mutasarrıflar dönemi 1897'de başlayıp 1908'e kadar devam etti. Bu süreçte görev yapmış olan Mehmed Tevfik Bey, Cevad Bey, Ahmed Reşid Bey ve Ali Ekrem Bey doğrudan Mabeyn katipliğinden Kudüs mutasarrıflığına, Kazım Bey ise Mabeyn katipliğinden sonra Maraş mutasarrıflığına ardından Kudüs mutasarrıflığına gönderildi.

²⁵ Kendileri için nişan talebi esnasında mutasarrıfların özel övgülerine mazhar olan örnekler için bkz. Tahrir-i Nüfus Komisyonu Reisi Şeyh Yusuf Efendi: BOA, *İ.DH*, 1082/84920; Doktor Sanderski: BOA, *İ.DH*, 1173/91732; Ermeni Patrikhanesi Tercümanı Vartabed Keşişyan: BOA, *İ.TAL*, 147/82.

Kudüs'te yapan mutasarrıflar ise kısa görev sürelerine rağmen daha fazla nişan talebinde bulundular. Bu durum nişan verilen kesimlerin artması ve yukarıdan aşağıya doğru yayılmasıyla ilgilidir. Görece 1895 öncesinde nişanlar daha çok mutasarrıflık merkez memurları, kaymakamlar, üst rütbeli ruhaniler ve konsoloslara gönderilirken bu tarihten sonra daha alt kademedeki memurlar, konsoloslukların diğer çalışanları, mahkeme azaları, belediye personeli ve merkeze uzak olan bedeviler gibi daha farklı çevrelere gönderildi. Mutasarrıfların bu ikinci dönemdeki nişan talepleri incelendiğinde ise kişilere nişan verilme sebebi olarak "hüsn-i hizmetinden", "hayırhâh-ı Devlet-i Aliyye'den olması" gibi daha standart ve kalıp ifadelere başvurdukları görülmektedir.

Verilen nişanların periferiye doğru yayılımının göstergelerinden birisi bedevi kabileleri ileri gelenlerine verilen nişanlardır. 19. yüzyılın ikinci yarısı boyunca gerek Kudüs mutasarrıflık yönetimi ve gerekse bazen şam vilayet yönetimi geniş Negev Çölü'nde yaşayan bedevi kabileler üzerinde hakimiyet tesis etme düşüncesiyle girişimlerde bulundu. Merkezi yönetimin sıkı kontrolü altına girip vergi yükümlülüğünü kabul etmeyen bedevi kabileler yüzyılın sonunda bu durumu kabullenmek zorunda kalarak Birüssebi merkezli bir kaza kurulmasına yardımcı oldular.²⁶ Mutasarrıflık ve bedevi kabileler arasındaki ilişkilerin, geçen sürelerde iyiye gitmesi onlara gönderilen nişanlar üzerinden de görülebilmektedir. Bedevilere gönderilen nişanların gerekçelerindeki ortak özellik, Osmanlı idaresine yardımcı olmalarıydı. Bedevilerin bağımsız hayat tarzına düşkünlükleri göz önüne alındığında bu durum onların, devletin bölgedeki hakimiyetini kabul ettiklerini ve tebaa olmayı benimsediklerini gösterir. İlk kez 1885'te üç farklı kabileden üç kişiye gönderilen nişanlar, aranan bir suçlunun yakalanmasındaki yardımları sebebiyle mutasarrıf tarafından merkezden talep edildi.²⁷ 1900'de Birüssebi kazasının kurulmasından yaklaşık bir sene sonra da yine aranan bir suçlunun yakalanmasında yardımları dokunan Tiyaha kabilesinden beş kişiye mutasarrıf Tevfik Bey'in talebiyle beşinci rütbeden Mecîdî nişanları gönderildi.²⁸ 1905'te gerçekleştirilen askeri bir nakliye esnasında lojistik açıdan yardım eden kabile ileri gelenleri nişanlarla

²⁶ Birüssebi kazasının kuruluş ve yapısı hakkında daha fazla bilgi için bkz.: Elif Fatma Bahadır, *Bir şehir Kurma Teşebbüsü: Birüssebi Kazası (1900-1917)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2018; Yasemin Avcı, "The Application of Tanzimat in the Desert: The Bedouins and the Creation of a New Town in Southern Palestine (1860-1914)", *Middle Eastern Studies*, sayı: 45 (6), 2009, s. 969-983; Bedevilerin Osmanlı yönetimine yaklaşımlarının değişmesindeki nedenlerden biri de Mısır'ı işgal etmiş olan İngiliz tehlikesinin çok yakınlarında bulunmasıydı.

²⁷ BOA, İ.DH, 939/74369.

²⁸ BOA, DH.MKT, 2449/10.

taltif edildi.²⁹ Maan'dan Akabe'ye gerçekleştirilen oldukça geniş bu askeri nakliye Gazze ve Mecdel taburlarının katılımı esnasında bölgedeki bedevi kabilelerin hepsi, taburların sevk ve irsaline yardımcı olmuş, bu maksatla 140 deve ve 25 çadır, askeri hizmetler için orduya tahsis edilmişti. Son olarak 1915 yılında savaş esnasında bölgede orduya yardım ettikleri için Cemal Paşa yine bedevi ileri gelenlerinden yirmi kişiye acilen nişan gönderilmesini istedi.³⁰ Padişahın iradesi alınarak dördüncü ve beşinci rütbelerden yirmi adet Mecîdî Nişanı paşaya gönderildi. Ancak paşa bu isteği yaparken kendi yanında yeterince nişan kalmadığı için merkezden istediğini de belirtmişti. Bölgede, merkeze müracaat etmeden dağıttığı nişanların adedi daha fazlaydı.

Kudüs mutasarrıflığına gönderilen nişanların sayısının 1881'den sonra katlanarak artmasında kuşkusuz İngiltere'nin Mısır'ı işgali oldukça etkili olmuştu. Mutasarrıflık artık işgal edilmiş topraklarla sınırdaş olmuş ve devlet idari, askeri ve toplumsal açıdan bölgede daha görünür olmaya çalışarak doğal bir sınır tahkimatına girişmişti.³¹ Bu sebeple toplumun her sınıfına çeşitli araçlarla ulaşma çabaları kendini nişan taltiflerinde de gösterdi. Nişanların yaygınlaşmaya başladığı ilk dönemlerde verilen düşük rütbelere sonradan daha üst rütbelere evrildi. Devlete bağlılığı gösteren veya toplumsal fayda sağlayan eylemler her fırsatta nişanlarla ödüllendirilmeye çalışıldı. Bu durum farklı kesimlerden pek çok kişinin nişan sahibi olmasına neden oldu.

²⁹ BOA, *İ.TAL*, 365/15.

³⁰ BOA, *İ.TAL*, 501/16.

³¹ Bazı mutasarrıfların bölgedeki etkinliğin artırılması için yaptıkları gösterdikleri özel gayretler için bkz.: David Kushner, "Ali Ekrem Bey, Governor of Jerusalem, 1906-1908", *International Journal of Middle East Studies*, 28/3, 1996, s. 349-362; David Kushner, "The District of Jerusalem in the Eyes of Three Ottoman Governors at the End of the Hamidian Period" *Middle Eastern Studies*, sayı: 35/2, 1999, s. 83-102.

Dönemlere Göre Kudüs'e Gönderilen Sınıflar ve Nişan Adetleri³²

Nişan Verilen Sınıf	Nişan Verilen Dönem				Toplam
	1872-1880	1881-1896	1897-1914	1915-1918	
Ahali (Müslim/Gayrimüslim)	1	-	3	-	4
Askerler	1	5	-	-	6
Bedeviler	-	3	10	20	33
Belediye Personeli	-	2	5	1	8
Yabancılar	-	8	4	-	12
Eşraf	1	8	9	3	21
Kilise/Havra Mensupları	2	9	12	-	23
Konsoloslar ve Konsolosluk Çalışanları	-	6	19	-	25
Mahkeme Çalışanları	-	4	4	-	8
Mutasarrıf ve Memurlar	1	30	33	4	68
Tüccarlar	-	-	1	-	1
Genel Toplam	6	75	100	28	209

Yukarıdaki tabloda dört dönem belirlenerek bu dönemlerde Kudüs'e gönderilen nişan adetleri sınıflara göre gösterildi. Mutasarrıflığın müstakil olarak idare edildiği kırk altı yıllık sürecin kendi içinde farklı dönemlere bölünmesi, imparatorluk merkezi siyasetinin bölgesel etkisini analiz etmeyi de kolaylaştırmaktadır. İlk dönemin başlangıcı olan 1872 tarihi Kudüs'ün müstakil mutasarrıflık şeklinde yönetilmeye başlandığı tarihtir. Bölgesel olarak yaşanan bu idari değişimin sebebi ise merkezde yaşanan sadrazam değişiklikleriydi.³³ Bu tarihten Sultan Abdülaziz'in vefatına kadar Kudüs'e

³² Tabloda yer alan bilgiler Osmanlı Arşivi'ndeki nişan muamelat işlemlerini ihtiva eden farklı belgelerin incelenmesiyle elde edilmiştir. Yaklaşık 250 gömlek içinde yer alan evrak incelenmiş, nişanların gönderilme tarihleri, kişi isimleri ve kimlikleri, nişan isim ve rütbeleri ile gönderilme nedenleri gibi istatistik niteliği taşıyan bilgiler bir araya getirilmiştir. Tablo yer alan bilgiler ise bu istatistiklerden çıkarılmıştır.

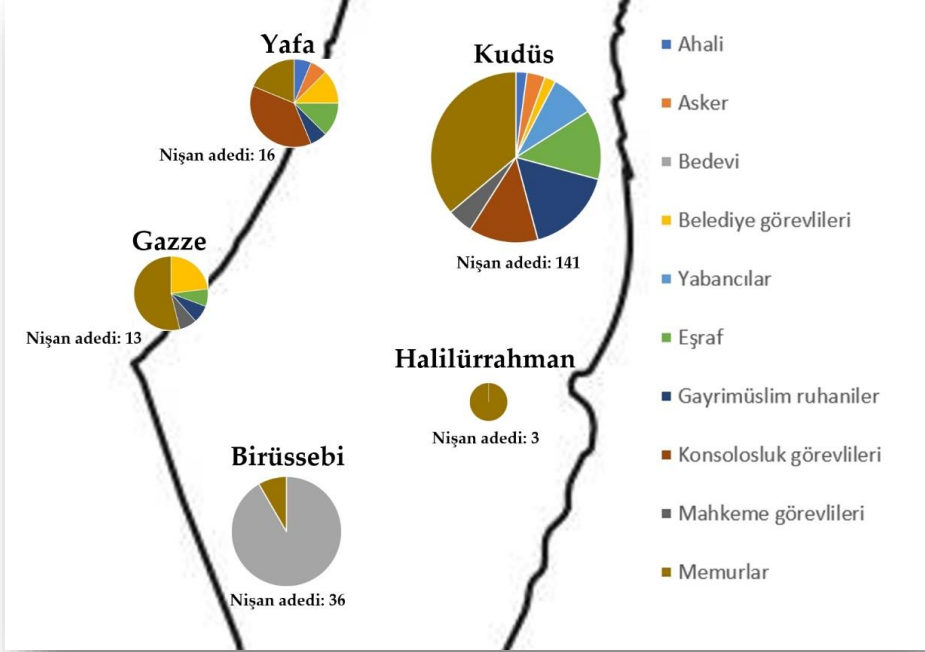
³³ Âli Paşa'nın vefatından sonra göreve getirilen Mahmud Nedim Paşa taşra teşkilatlarında bazı radikal düzenlemeler yaptı. Kudüs'ün mutasarrıflık hüviyetinden vilayete dönüştürülmesi de bunlardan biriydi. Ondan sonra sadarete getirilen Midhat Paşa zamanında ise tekrar mutasarrıflık statüsü verilen Kudüs, yaklaşık alı aylık bir süreçte tedricen müstakil mutasarrıflık haline getirildi.

altı tane nişanın gönderildiği görülmektedir. Sultan Abdülaziz'in vefatıyla merkezde yaşanan çalkantılı dönemden nişan prosedürleri de etkilendi ve 1881'e kadar Kudüs'e hiç nişan gönderilmedi. 1872 ile 1881 arasında, siyasi olaylara bağlı farklı dönemlendirmeler yapılabilecekse de nişanların azlığından dolayı bu süreç tek sütunda gösterildi. 1881'de Kudüs'e tekrar merkezden nişanlar gönderilmeye başlandı. 1881'de gönderilen ilk iki nişan sayılmazsa daha sonra gönderilen nişanların sayısında hızlı bir artış yaşandı. Bunun nedeni olarak İngilizlerin Mısır'ı işgali ve Osmanlı yönetiminin bu işgalin etkilerine karşı oradaki varlığını ve siyasetini daha görünür kılmaya yönelik olarak nişan taltiflerini kullandığı düşünülebilir.

1896'ya kadar Kudüs'e, büyük oranda taşra yönetim birimlerinde kariyerlerini sürdüren Tanzimat döneminin bürokratları mutasarrıf olarak atanmaktaydı. 1897'den itibaren ise mutasarrıf olarak Mabeyn katipleri gönderilmeye başlandı. II. Abdülhamid'in sarayında ona çok yakın çalışmış olan bu memurların görev süreleri, kendilerinden önceki mutasarrıflara nazaran daha kısa olmasına rağmen onlardan daha fazla nişan işlemi yürüttüler. Mabeynli mutasarrıflar döneminin 1908'de kapanmasından sonraki süreçte nişan uygulamalarının sayısı azalsa da savaş yıllarına kadar prosedürler aynı usulde devam etti. 1915'ten sonra ise savaş şartları altında idare edilen Kudüs ve civarında kişilere verilen nişanların çok büyük bir bölümü askeri amaçlara hizmet gerekçesiyle verildi. Askeri amaçlara hizmet edenlerin nişanları 4. Ordu Komutanı sıfatıyla Kudüs'te bulunan Cemal Paşa tarafından verildi. Cemal Paşa nişan verme prosedürlerini normal işleyişin dışında, yanında götürdüğü nişanları gerekli gördüğü kişilere vermek şeklinde uyguladı. Bölgedeki kaymakam, muhtar ve diğer kişilere seviyelerine göre nişan veren paşa, çok sayıda kişiye beşinci rütbeden nişan verdiği için yanında nişan kalmayınca Dahiliye Nezareti'ne yazı yazarak çok acil bir şekilde kendisine nişan gönderilmesini istedi.³⁴ Kendisine sonradan gönderilen bu nişanların, padişahın iradesi alınarak gönderildiği için kime ve ne kadar verildiğinin bilgisi kayıtlarda mevcuttur. Paşanın bölgede bizzat kendisinin taktim ettiği nişanlarla ilgili olarak merkezle muhaberata girmediği için savaş döneminde verilen toplam nişanların adedi tabloda gösterilen rakamlardan daha fazladır.

³⁴ BOA, İ.TAL, 501/16.

1872-1917 Arasında Gönderilen Nişan Adetleri ve Gönderilen Sınıflar

Yukarıdaki grafikte 209 adet nişanın hangi kazalara gönderildiği gösterilmektedir. Aynı zamanda her bir kazaya gönderilen nişanların hangi sınıftan kişilere ne oranda verildikleri de dilimler şeklinde grafikte yer alıyor. Açıkça görüldüğü üzere nişanların kahir ekseriyeti (%67,46) Kudüs kazasına gönderildi. Kudüs kazasının, mutasarrıflığın yönetim birimi ve bölgenin de en önemli merkezi olması bu durumu açıklamaktadır. Kudüs kazası, nüfusu ve barındırdığı sınıfsal çeşitlilikten dolayı da bedeviler hariç tüm sınıflardan nişan alan kişilere ev sahipliği yapıyordu. Yafa, Gazze ve Halilürrahman kazalarına gönderilen nişan sayıları ve çeşitliliği ise buldukları konum ve barındırdıkları nüfus itibarıyla birbirlerine göre orantılıdır. Yine de bu üç merkeze gönderilen nişan sayıları Kudüs dikkate alındığında oldukça azdır. Özellikle Yafa'nın önemli bir güzergâh merkezi ve nüfusunun fazla olması göz önünde bulundurulursa oraya gönderilen nişanların oldukça az olduğu görülecektir. Kazalar arasında önemli bir merkez olma durumu ve aldığı nişan sayısı arasında mantıklı bir orantı bulunmayan tek yer Birüssebi'dir.

Birüssebi kazası, 1900 yılında ilk kez kurulmasına ve kasabasının de bu tarihte inşa edilmesine rağmen aldığı 36 adet nişan ile ikinci sırada yer almıştır. Bunun en önemli nedeni askeri yardımları nedeniyle bedevi ileri gelenlerine toplu halde nişan verilmesidir.

Kudüs'e gönderilen nişanların önemli bir miktarı mutasarrıflık hiyerarşisinde bulunan memurlara verilmişken yabancılar, konsolosluk görevlileri ve Gayrimüslim ruhaniler, memurlardan sonra en fazla nişan alan sınıflar arasındadır. Konsolosların Kudüs'te diplomatik bir temsilde bulunması onlara verilen nişanların gerekçesi olarak açıktır. Ruhanilere verilen çok sayıda ve üst rütbedeki nişanların en önemli sebebi ise onların özellikle Batılı ülkelerin yoğun teveccühüne nail olmalarıydı. Bu ülkeler Kudüs'te tesis etmek istedikleri nüfuzlarını kendilerine yakın olarak gördükleri mezheplere himaye sağlayarak veya onlarla ilişkiler geliştirerek derinleştirmek istemekteydi. Osmanlı yönetimi de bu sebeplerle ruhanilere özel ihtimam göstermekte ve onları kendi sistemi içinde padişahın ihsanına mazhar olmuş bir şekilde konumlandırmaya devam etme siyaseti güdüyordu. Kimi zaman mutasarrıflar birinci rütbeden nişanlarla taltif edilmemişken ruhani reisler bu nişanları taşıyordu. Kudüs'e gönderilen ilk Mecîdî Nişanı 1857 yılında oraya mutasarrıf atanan Süreyya Paşa'ya gönderildi. Süreyya Paşa'ya verilen bu nişan üçüncü rütbedendi. Sadrazamın arz yazısında, paşanın emsali olanlara bu rütbenin verildiğinden bahsedilmektedir.³⁵ Süreyya Paşa'ya gönderilen bu nişandan üç sene sonra Kudüs Rum patriğine verilen Mecîdî Nişanı ise birinci rütbedendi.³⁶ Ruhanilere verilen birinci rütbe nişanların tevcihi esnasında belirtilen gerekçeler arasında pek çok kere o makama atanarlara mutad olarak verilmesi gösteriliyordu.³⁷ Buradan anlaşıldığı üzere Osmanlı yönetimi patrikleri nişan bakımından kendi mutasarrıflarına göre önelemektedir. Ancak daha sonradan Kudüs mutasarrıfları nişan rütbeleri bakımından patriklere denk hale getirildiler. Mutasarrıflara artık gerek Mecîdî ve gerekse Osmânî nişanlarının birinci rütbeleri verilmeye başlandı. Mutasarrıflara nişan verilirken bunların birinci rütbeden olmasının en önemli sebebi Kudüs'te bulunan patriklerin birinci rütbeden nişanları haiz olmasıydı. Buna rağmen mutasarrıflara alt rütbeden, ruhanilere ise birinci rütbeden nişanların verildiği dönem 1899'a kadar devam etti. Bu tarihten sonra görev yapan

³⁵ BOA, *İ.DH*, 373/24704.

³⁶ BOA, *A.DVN.MHM*, 31/86.

³⁷ BOA, *İ.HR*, 268/16093; BOA, *İ.TAL*, 28/7.

mutasarrıflar paşa unvanları olmamasına rağmen birinci sınıf Mecîdî ve Osmânî nişanları ile taltif edildiler.³⁸

Nişanların hangi rütbeden verileceği, kişilerin konumuna ve daha önceden sahip olduğu rütbelere bağlı olarak belirleniyordu. Bu kural nizamname ile belirlenmiş ve ilk olarak 5. rütbeden alınacak olan nişandan sonra belli şartlar ve süreler gözetilerek 4, 3, 2 ve 1. rütbeye kadar ilerlenebilecekti.³⁹ Nizamnamenin bu hükmü Kudüs memur ve ahalisine gönderilen nişanlar için olduğu gibi uygulandı. Ancak bunların dışında kalan özellikle konsoloslar ve ruhani reislere nişan verilmesi esnasında bu kişilerin daha önce sahip oldukları rütbeden ziyade bulunduğu konum ve yaptığı işten duyulan memnuniyet etkili oluyordu.⁴⁰ Konsoloslar ve ruhani reislere verilen nişanlar aslında kişilerin kendilerine değil buldukları konuma verilmiş oluyordu.

Kudüs'e gönderilen Mecîdî ve Osmânî nişanlarının yanında sayısı çok olmayan şefkat ve Maarif nişanları da gönderildi. Bu iki nişan da Mecîdî ve Osmânî nişanlarının yerine geçen nişanlar olmayıp onları tamamlayan nitelikteki nişanlardı. 1878'de üç rütbeli olarak tasarlanan şefkat Nişanı nadir durumlarda kadınlara verilmek üzere II. Abdülhamid tarafından ihdas edildi. Maarif Nişanı ise Mehmed Reşad zamanında 1910'da ihdas edildi.⁴¹ Kudüs'e gönderilen ilk şefkat Nişanı 1899'da Yafa'daki Rus konsolosu Mösyö İstre Bolayef'in hanımına gönderildi. Bu nişan gönderilirken bölgeden gelen bir talep üzerine değil doğrudan merkezden padişah iradesiyle gönderildi.⁴² Diğer üç şefkat nişanı ise mutasarrıf Reşid Bey'in hanımı, mutasarrıf Ali Ekrem Bey'in hanımı ve yeğenine gönderildi.⁴³ Gönderilen bu şefkat nişanlarının hangi gerekçeyle gönderildiklerine dair bilgi bulunmuyor. Ancak Sultan II. Abdülhamid'in 93 Harbi'nden sonra diplomatik açağan ilgi

³⁸ 1872 yılında mutasarrıf Nazif Paşa'ya 2. rütbeden Mecîdî Nişanı verilmiş ve sadrazamın bu konuda padişaha sunduğu gerekçe řu olmuştu: "*tebaadan ve ecnebilere ruhban takımı bir ve ikinci rütbelere hâmil oldukları için vak-ı hükümeti muhâfaza için*": BOA, İ.DH, 658/45770; 1897 yılına kadar görev yapan mutasarrıflardan Rauf Paşa hariç hiç biri 1. rütbeden nişan sahibi değilken bu tarihten sonra gelenler bu nişanlarla taltif edildi.

³⁹ *Düstur*, Birinci Tertip, c. 1, madde: 13, s. 727; A.g.e., madde 12, s. 732-733.

⁴⁰ Pek çok örnekte nişan verilmesi talep edilen kişilerin daha önce sahip olduğu rütbeye atıfla istenen rütbenin sınıfı belirlenmekteydi. Osmanlı memurları haricinde özellikle yabancılar ve ruhaniler söz konusu olduğunda yüksek rütbeden nişanlar verilirken daha önceden sahip olduğu rütbelere bahis olmamakla birlikte o kişilerin önceki aldıkları nişan kayıtlarına da rastlanılmamıştır. Bu türden birkaç örnek için bkz.: BOA, İ.TAL, 230/79; BOA, İ.TAL, 495/28.

⁴¹ İbrahim Artuk, Cevriye Artuk, *Osmanlı Nişanları*, İstanbul, 1967, s. 23, 29; Eldem, a.g.e., s 258-259.

⁴² BOA, İ.TAL, 193/7.

⁴³ BOA, İ.TAL, 338/64; BOA, İ.TAL, 410/81.

uyandırması maksadıyla ihdas ettiği bu nişanı bizzat kendi iradesiyle göndermesi, sürdürdüğü bağlılık siyasetiyle ilgilidir. Mutasarrıf Macid Bey'e gönderilen Maarif nişanı ise Şefkat nişanlarının aksine maarif nazırının talebi üzerine gönderildi. Macid Bey'in mutasarrıflığı sırasında özellikle inşa politikalarındaki gayretinden bahseden nazır Ahmed Şükrü Bey, Kudüs Maarif Müdürlüğü'nün ilettiklerini aktarırken inşa edilen eğitim binaları için iane toplamasındaki başarısına vurgu yapmaktaydı.⁴⁴

Nişanların yanında Kudüs'e bir başka taltif aracı olan madalyalar da gönderildi. Elbette nişanlar kadar çok sayıda madalya gönderilmedi. Çünkü nişanlar bir prosedüre bağlanmış olarak kişilerin görev süresine, konumlarına ve özel gayretlerine yönelik olarak gönderiliyordu. Belli bir konuya bağlı değildi. Ancak madalyalar çok daha özel durumlarda verilen ödüllendirme aracıydı. En geniş kullanım alanına sahip İftihar Madalyası genellikle en alt rütbede henüz nişan verilemeyecek kişilerin ortaya koyduğu faydalara binaen verildi. Bunun yanında cesaret gösteren kişilere Tahlisiye Madalyası, iane konusunda özel gayret ve faydaları dokunanlara İane Madalyası ve yine farklı amaçlarla Sanayi, Liyakat ve Donanma madalyaları gönderildi.

Sonuç

Klasik dönemden farklı olarak 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kudüs, uluslararası anlamda devletlerin özel ilgi gösterdikleri bir çekim merkezi haline geldi. Pek çok devlet burada konsolosluk açtı. Hristiyan mezheplerinin patriklikleri ile çok sıkı ilişkiler geliştirdiler. Nüfuzlarını arttırmak için hem onları desteklediler hem de çeşitli müesseseler kurarak Kudüs'te daha fazla görünür olmanın yollarını aradılar. 1882'den itibaren ise Kudüs mutasarrıflığı ile sınırı bulunan Mısır'ın İngiltere tarafından işgal edilmesi, Kudüs ve civarındaki Osmanlı hakimiyetinin ne kadar güçlü olduğunun sorgulanmasına neden oldu. Osmanlı merkezi yönetimi de fiili ve hukuki bakımdan idaresi altında tuttuğu Kudüs ve civarının bu nazik durumu karşısında oradaki varlığını daha kuvvetli hissettirmek için çeşitli idari düzenlemeler gerçekleştirdi. Vilayet, arazi ve belediye reformları gibi radikal uygulamalar bu bölgede de yürürlüğe konularak gelişmeler yakından takip edildi. Bunun yanında Kudüs, Suriye vilayetinden alınarak doğrudan Dahiliye Nezaretine bağlanmak suretiyle İstanbul'dan idare edilmeye başlandı. Kudüs'e gönderilen mutasarrıflardan pek çok konuda özel çalışmalar beklendi. Merkezi yönetim çok çeşitli bir toplumsal yapının bulunduğu Kudüs'te her kesime ulaşabilmenin yollarını aradı.

⁴⁴ BOA, İ.TAL, 494/37.

Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılda uluslararası diplomasiye intibak olmaya başlamasıyla ihdas ettiği nişanların, taşra yönetim birimlerine de gönderilmesinin getireceği faydalar erken bir tarihte keşfedilmişti. Bu bakımdan pek çok yerde olduğu gibi Kudüs'te de yönetici zümre ve diğer memurlara çok özel sebepler olmaksızın görevindeki başarısı ve devlete bağlılığı gibi gerekçelerle bulunduğu konuma ve görev sürelerine göre nişan göndermenin olağan bir uygulama olduğunu görmekteyiz. İncelenen örnekler göstermektedir ki yabancı devlet temsilcileri olan konsoloslara diplomatik sebeplerle ve daha özel durumlarda gönderilen nişanlar özellikle Ortodoks Rum patriklerine buldukları mevkiden dolayı bir teamül şeklinde verilmekteydi. Diğer cemaat reisleri ve ruhanilere de olağan üstü durumlar gözetilmeksizin pek çok durumda farklı rütbelerden nişanlar gönderildi.

Bu çalışma ile ulaşılan en ilginç sonuçlardan birisi Kudüs mutasarrıflarının nişan derecesi bakımından önceleri patriklerden daha aşağıda yer almalarından merkezi yönetimin rahatsız olmasıydı. Genel bir uygulama olarak mutasarrıflık makamına verilen nişanlar üç veya ikinci rütbeden olduğu için Kudüs mutasarrıfları da bu teamüle tabiydi. Ancak Kudüs'te merkezi temsilen bulunan mutasarrıfın nişan rütbesi bakımından patriklere eşitlenmek istendiğine dair pek çok ifade nişan muamelat evrakına yansımıştı. Bu konuda atılan tedrici adımların ardından merkez bürokrasisi duyduğu rahatsızlığı gidermiş ve mutasarrıfları nişan rütbesi bakımından patriklere eř bir konuma yükseltmişti.

Nişanlar doğrudan padişahın bir "ihsanı" olduğu ve gönderilen kişiye özel bir berat ile takdim edildiği için nişan sahiplerini özellikle taşra toplumsal hayatında öne çıkaran bir unsur olduğu bilinmektedir. Bu ihсан Kudüs ve civarında da herkesin sahip olmak isteyebileceği bir imtiyazdı. Merkezi yönetimin, elindeki bu argümanı Kudüs üzerinde oldukça etkin bir şekilde kullandığı görölmektedir. Yabancı nüfuzuna daha açık olan kesimlerin çok kolay bir şekilde nişan sahibi olabileği ve aslında onlara nişan verilmesinin mutat bir hale getirildiği anlaşılmaktadır. Bunun karşısında ise Müslüman ulemanın bu taltife ulaşabilmesinin kolay olmadığı da açıktır. Örneğin Kudüs'teki müftülerin Hristiyan ruhanilere göre itibarlarının yükseltilmesi için onlara denk nişan talepleri karşılanmıyordu. Müftü ve naiblere genel olarak üçüncü bazen de ikinci rütbeden nişanlar gönderiliyordu. Birinci rütbeden nişan alan patriklerin bu konudaki dengi sonradan birinci rütbe nişanlar almaya başlayan mutasarrıflar olmuştur.

Yerel yönetim ile irtibatı en az olan kesim bedevilerdi. Buna rağmen bedevi ileri gelenlerinin oldukça yüksek sayıda nişan taltifine mazhar olduğu

ortaya çıktı. Tabii kendilerine nişan verilen bedeviler Birüssebi bedevileri olup Kudüs mutasarrıflığının diğer bölgelerinde yaşayan bedevilere nişan verildiğine dair elimizde bilgi bulunmamaktadır. Birüssebi bedevilerinin kurulan kaza teşkilatındaki yardımları ve daha da önemlisi askeri hareketler esnasında sağladıkları faydalar düşünüldüğünde kendilerine verilen yüksek sayıdaki nişanlar açıklanabilmektedir.

Sonuç olarak Mecîdî Nişanı'nın ihdası ile her seviyeden memurun nişanlarla taltif edilmeye başlandığı dönemde Kudüs memur ve eşrafı da bu nişanlar ile tanıştı. 1876'daki padişah değişimleri ve hemen ardından girilen 93 Harbi (1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı) bir müddet nişan prosedürlerini aksattı. Ancak yenilginin karamsar atmosferini dağıtmak için II. Abdülhamid nişan taltiflerini etkin bir araç olarak kullandı. Kişilere yönelik bu taltifler imparatorluğun her yerinde şahsi olarak daha fazla görünür olmasının bir formülüydü. Bu yolla hem devletin güç zafiyeti içinde bulunmadığının mesajı iletilirken hem de memur ve diğer ileri gelenlerin kendisine dolayısıyla devlete bağlılığını temin etmeyi hedefliyordu. Nişan taltiflerinin II. Abdülhamid döneminden sonra ve özellikle savaş döneminde yaygın şekilde kullanılması bu politikanın başarısını göstermektedir.

Kaynakça

Osmanlı Arşivi

- Bab-1 Asafı Amedi Kalemı (A.AMD)
Bab-1 Asafı Divan-1 Hümeyun Sicilleri Nişan Defterleri (A.DVNS.NşN.d)
Babıali Evrak Odası Evrakı (BEO)
Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemı (DH.MKT)
Hariciye Nezareti Mektubi Kalemı Evrakı (HR.MKT)
Hariciye Nezareti Siyasi (HR.SYS)
İrade Dahiliye (İ.DH)
İrade Taltifat (İ.TAL)
Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı (Y.A.RES)
Yıldız Perakende Evrakı Başkitabet Dairesi Maruzatı (Y.PRK.BşK)

Kaynak ve Araştırma Eserler

- Afyoncu, E. "Nişancı", *DİA*, XXXIII, Ankara: TDVA, 2007, s. 156-158.
Artuk İ. Artuk, C. *Osmanlı Nişanları*, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1967.
Artuk, İ. "Nişan", *DİA*, XXXIII, Ankara: TDVA, 2007.
Avcı, Y. "The Application of Tanzimat in the Desert: The Bedouins and the Creation of a New Town in Southern Palestine (1860-1914)", *Middle Eastern Studies*, sayı: 45 (6), 2009, s. 969-983.
Bahadır, E. F. *Bir şehir Kurma Teşebbüsü: Birüssebi Kazası (1900-1917)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018.
Biren, M. T. "Bir devlet adamının" Mehmet Tevfik Bey'in (Biren) II. Abdülhamid, Meşrutiyet ve Mütareke Devri Hatıraları, haz. F. Rezan Hürmen, İstanbul: Arma Yayınları, 1993.
Çağbayır, Y. *Ötüken Türkçe Sözlük*, c. 4, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007.
Edhem E. *İftihar ve İmtiyaz Osmanlı Nişan ve Madalyaları Tarihi*, İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2004.
Erüreten, M. *Osmanlı Madalyaları ve Nişanları*, İstanbul: Destination Management Company, 2001.
Düstur, Birinci Tertip, c. 1, İstanbul: Matba'a-i Âmire, 1289.
Kurşun, Z. "Osmanlı'da Savaş ve Diplomasi Ödülü Olarak Çelenk", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, sayı: 15, 2020, s. 131-158.
Kushner, D. "Ali Ekrem Bey, Governor of Jerusalem, 1906-1908", *International Journal of Middle East Studies*, 28/3, 1996, s. 349-362.
Kushner, D. "The District of Jerusalem in the Eyes of Three Ottoman Governors at the End of the Hamidian Period" *Middle Eastern Studies*, sayı: 35/2, 1999, s. 83-102.
Özcan, B. "Kırım Harbi Sırasında Bazı Avrupalı Devlet Adamlarının Osmanlı Ülkesini Ziyaretleri (1854-1855)", *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, sayı: 9 (1998), s. 287-321.
Pakalın, M. Z. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993.
Şemseddin Sâmî, *Kamus-ı Türkî*, Dersaadet: İkdam Matbaası, 1317.
Şükün, Z. *Farsça-Türkçe Lügat*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1984.
Tarım Ertuğ, Z. "Sorguç", *DİA*, XXXVII, Ankara: TDVA, 2009.

İnternet Kaynakları

- <https://www.nisanyansozluk.com/?k=ni%C5%9Fan>
<https://lehci.cagdassozluk.com/osmanlica-turkce-sozluk-madde-24790.html>